

Tikroji mokslų paskirtis - atrasti savo pasaulimą

Daiva Tamošaitytė

Apie mokslą žinoma daug lietuvių liaudies patarlių: „Mokslo šaknys karčios, bet vaisiai - saldūs“, „kas skaito, rašo, valgyt neprašo“ ir panašiai. Pagarba mokslui, apsišvietusiam žmogui, žinių troškimas labai žymūs ne tik mūsų tautosakoje, bet ir valstiečių judėjime iš kaimo į miestą, sunkiai rašto siekus šviesuoliams, kurie atkūrė Lietuvos valstybę.

Tačiau šie laikai atnešė milžiniškus pokyčius į ilgametę Lietuvos istoriją, jos siekius ir tradicijas. Pirmosios Respublikos metu milžinišką atgimimą pagrindė tautinė mokykla ir jos puoselėjimas, o XX a. pabaigoje globalizacija ir internetas sulaužė ne tik sienas, bet ir švietimo vietiškumo, tradiciškumo, tautiškumo pobūdį ar net poreikį. „Valstiečiai“, esantys šiuo metu valdžioje, - nebe tie knygnešiai ir daraktoriai, ūkininkų sūnūs, kurie kėlė tautos dvasią ir vedė į šviesą. Ir nesibaigiančios universitetų reformos, apie kurias šiuo laikotarpiu ypač daug kalbama iš visų tribūnų, toli gražu nebeatspindi patarlių tiesos. Nūnai mokslus kandęs dažnai lieka prie mažiausio „trupinio aukso“ ir „gardaus valgio šaukšto“

Kas nutiko, ir ar tai liečia tik Lietuvą?

Švietimo klausimas artimai susijęs su emigracijos klausimu ir užsienyje gyvena jau daugiau nei milijonas lietuvių, vien todėl jo nebegalima spręsti lokaliai; ir nors padidėjusi emigracija, techninis progresas buvo būdingas visam XX amžiui, kokybinis šuolis, pagreitinęs šį procesą, kai kuriuos reiškinius daro nebūtais arba negrįžtamais.

Vienas svarbiausių keblumų, su kuriuo susiduria lietuvis, reforma ir apskritai jaunas žmogus, yra darbo vietos arba specialybės numatymas. Jis susijęs su nauda, sprendimais, kokių specialistų ir kiek reikia. Anksčiau planinė ekonomika viską tvirtai įrėmindavo: valstybė sumokėjo, ir būk malonus, atidirk kelis metus už jos įdėtus pinigus Tėvynėje, nesvarbu, ar esi baigęs inžinerijos, ar meno mokslus.

Rinkos ekonomika įvedė stiprų finansinį akstiną ir į priekį pirmiausiai išvedė teisės bei vadybos specialistus. Ekonomistai ir finansiniai patarėjai pernakt tapo įtakos piramidės viršūne, šiuolaikiniais žyniais, nors anksčiau tai buvo gana nuobodi profesija, niekada tiksliai negalinti numatyti procesų. Gerai laikosi ir kompiuterinių technologijų, ryšių specialistai. Tačiau humanitarinių mokslų atstovai ir menininkai, laisvi ir dėstantys – mokyklų mokytojai, akademijų lektoriai bei institutų mokslininkai tyrėjai – negali sutikti su vis vienpusiškiau suvokiama aukštojo mokslo nauda.

O pažvelkime į problemą vientisai. Tas vientisumas liečia tiek vaiką nuo pradinių klasių, tiek doktorantą. Ateiname į šį pasaulį su savomis preferencijomis, paveldėta kultūrine aplinka ir troškimais, svajonėmis. Iki penkerių metų susiformuoja mažo žmogaus asmenybė ir poreikiai, kuriuos jis bandys visą likusį gyvenimą realizuoti. Todėl skaičiai ir projektai atspindi vieną realybę, o individualus likimas – visai kitą.

Gyvenimas verčia stebėtis: kodėl tiek daug puikiai (tai yra geriausiai pažymiais) mokslus baigusių abiturientų, bakalaurų ir magistrų ilgus mėnesius ar net metus neranda darbo pagal profesiją, emigruoja arba kažkur dirba nekvalifikuotus darbus? Ir kodėl – priešingai – jokiais ypatingais gabumais nepasižymėję, net dvejetukininkai – išgirstame – tampa sėkmingo verslo valdytojais, suteikiančiais darbo vietas tiems patiems pirmūnams? Gabieji netgi rašo darbus, straipsnius ir kalbas į politiką iškilusiems mažaraščiams?

Tai – grėsminga, gal dar ne itin afišuojama ir aptariama, bet kreivė, lemianti realų žmonių pasiskirstymą darbo rinkoje. Ji rodo, jog mažaraštis piceriją valdantis žmogus yra viskas, o joje indus plaunantis akademijas baigęs talentingas aktorius – niekas. Nenurašyčiau to tik verslumui ir greito pelno siekiui. Žmonės, kurie siekia klasikinio elitinio mokslo – pavyzdžiui, nuo mažumės fortepijonu ar kitu instrumentu griežiantys, laisvadienių neturintys muzikantai, senųjų pasaulio kalbų specialistai (tarp jų ir baltistai), poetai ir vertėjai, klasikinės grafikos, skulptūros ar tapybos adeptai, naujas kryptis tyrinėjantys filosofai ir kiti rafinuotų domesio sričių „astronautai“, – negali konkuruoti dėl chaoso, tyrančio pasaulio rinkose. Nebent sukuria savo *brendą* ir vadovaujasi tomis pačiomis vartojimo taisyklėmis, tačiau paaukvoja kažką, kas dar vaikystėje buvo šventenybė, kurią teko pamiršti, nes reikia išgyventi arba – nelygu ko siekiama – pernelyg daug laiko iššvaistyti reklamai, kad gilintumeisi į dalyko esmę.

Argi tos specialybės, kurios neduoda pelno iškart, jau pasmerktos mirti?

Tikrai ne. Šis paveikslas atspindi jėgų persigrupavimą ir civilizacines tendencijas, kai išlaisvintas individas (bent jau demokratinėse šalyse) gali rinktis. Ir jeigu kažkas spjauna į mokslą arba (deja) perka diplomą, tai reiškia, kad tas žmogus žino, ko nori iš gyvenimo, ir kad jis nori būti savimi nepaisydamas reformų, vertinimo kartelių ir planų, ir statistikos. O jeigu tokį akstiną turi, neabejotinai to pasieks. Jis nenori prarasti savo laiko kaldamas ateity nereikalingas disciplinas ir vis labiau remiasi intuicija. Jis rizikuoja – ar ne tai yra sėkmingo *biznio* kredo? Jam padeda būtent tinklaveika ir neribotos jos galimybės. Jis gali padaryti sėkmingą verslą ir tapti mecenatu kitiems, einantiems klasikiniu keliu, arba įgyvendinti savo svajones – kad ir skristi į kosmosą. Bet dar svarbiau, jog jis duoda darbo ir pinigų masei žmonių.

Tokių žmonių nėra mažai. Ir man tai sako, kad net ir tie, kurie paklūsta esamai mokslo tvarkai, suvokia individualaus sprendimo jėgą. Patikslinsiu: niekada nebuvau šalininkė avantiūristiškų sprendimų, juolab neteisinių, bet tikrovė sako, kad stagnacinės, iš aukščiau nuleistos direktyvos, ypač susikompromitavusios, neturėtų veikti jaunų žmonių, kurie būtent dėl to sunkiai randa savo kelią.

Man labai patiktų klasikinės mokymo programos. Bet jos išstumiamos, naikinami ištisi fakultatyvai, dingsta katedros ir pavadinimai, andai darę garbę Lietuvai. Jos buvo sukurtos dešimtmečiais pasiaukojančiais dirbusių žinovų. Esamos mokymo programos, vadovėliai net nuo pradinių klasių yra per sunkūs, o mokslo metų

ilginimas, darželinio amžiaus vaikų leidimas į mokyklą neatitinka higienos reikalavimų. Taip reiškiasi desperatiškos pastangos išsivežti į priekį, patekti į pasaulio geriausiųjų šimtukus. Ir tai visiškai neatitinka tikrovės; mūsų specialistai parengiami puikiai, bet negali pretenduoti į normalų atlyginimą ir ateitį, o pasaulyje jų žinios vertinamos labai gerai ir nudrenuojamos. Nudrenuojamos per emigraciją.

Tai gal nereikia tų reformų? Jos būtų tikslingos tik tuomet, jei neštų naudą Lietuvai. Laisvai ir patogiai Tėvynėje besijaučiantis mokinys, studentas, mokytojas netruks pasigarsinti ir svetur. Gal reikia peržiūrėti tai, kas veikė žmogaus sąmonę ilgus amžius? Veikė, ir nelaužė pasirinkimo. Lietuvoje tokių mokytojų, šviesuolių turime apščiai. Jų raštus turi skaityti mokymo proceso kalviai. Būtent dėl to, kad jų vizijos buvo fundamentalios, o fundamentalūs dalykai nepaveikiami vienadienių ekonomikos ekspertų ir suteikia prasmę jaunimui. Reikėtų baigti tą nepabaigiamą reformų turgų, nes jame nėra nieko tikra.

Svarbiausia yra žmogaus psichinė gerovė ir galimybė jausti, kad gali sutikti savo svajonių specialybės ekspertą ir ne tik – pedagogą iš didžiosios raidės. O jeigu jie privalės dirbti per kelis universitetus, kad sukrapštytų pinigų šeimai – tokių greitai nesurasi nė su žiburiu.

Nei žmogus, nei jo kūnas, nei jo dvasiniai poreikiai nesikeičia, keičiasi tik sąlygos, kurias diktuoja mados ar stipresniųjų politinių darinių simuliakrai. Pradinių klasių mokiniui ir doktorantui vis tiek bus svarbu, ar tos mados atitinka jo dvasinius poreikius, talentus, darbų kryptį, ir to nesurūšiuos joks galingiausias ES ar dar didesnių susitarimų konglomeratas. Tai įveda labai jautrų dėmenį – nuolatinį nerimą, kurį studentas mėgina įveikti paprastai – išvažiuoti ten, kur ras savo svajonių išsipildymą. Kartu jam iškyla egzistencinės problemos, kurių kitos šalys nesprendžia. Vadinasi, pralošiama jau čia, Tėvynėje.

Todėl emigracija liks neišsprendžiamu skauduliu tol, kol nebus sutvarkyta materialinė ir dvasinė bazė Lietuvoje. Iš jos išvykti svetur turėtų tik patys smalsiausieji, turintys tikslą pasimokyti, pamatyti pasaulio ir gražinti išmokus dalykus savo šaliai. O tai sugeba tik stipriausieji, gerai išmokę istorijos pamokas, nepraradę tikėjimo valstybės pažanga ir norintys dirbti čia. Visi kiti yra neprotingo kalkuliavimo aukos. Ir kas pasakys, ką veiks per dešimtį metų savo magistro kvalifikaciją praradęs „statybų darbininkas“ kažkur Šiaurėje? Kas kompensuos jo pradinį postūmį į daile, visuomeninę veiklą, galbūt net postą Seime

ar Vyriausybėje? Pagaliau, kas bus atsakingas už šeimų ryšių išardymą?

Niekas. Ir todėl dažnas jaunas žmogus jaučiasi nieku net mokydamasis mūsų sistemoje. Bet reikėtų jų, talentingųjų, mūsų ateities, atsiprašyti: jie – ne niekas, bet niekinami. Nepastebimi, neremiami. Išskyrus sėkmingus parodomuosius projektus. Negali savęs projektuoti į rinką dėl sąžinės, dėl to, kad tavo specialybė – dar neseniai Europoje ir Lietuvoje buvusi labai gerbiama, ypač dėl estetinių ir profesinių kriterijų, – staiga tapo nemadinga ir neaktuali, o gal tiesiog pernelyg profesionali, glūdinti amžių kontekstuose, nes dabar reikia, pavyzdžiui, tik fotoaparato vietoj staklių, kuriose preciziškai gimsta ofortai ar estampai. Fotoaparatai paspausti lengviau, o tiražavimas – super. Ir ką gali galvoti su nuodingomis medžiagomis dirbantys tikrieji grafikai, sekantys genialių pirmtakų pėdomis ar bandantys atrasti savo meninę kalbą?

Tai tinka visoms elitinių menų ir humanitarinių išsilavinimą ugdančioms institucijoms ir specialybėms. Nesvarbu, kad technologijos kūrybingumą sumažina iki minimumo, ir čia jau menkai atskirsi, kas talentingas, išmano amatai, o kas tik naudoja madingą neįpareigojančią priemonę. Bet net ir prisitaikiusieji suvokia, ką prarado.

O prarado savo vaikystės svajonę: gyventi Tėvynėje, ja didžiutis, normaliai pagal amžiaus tarpsnius kilti kūrybos, mokslo lavinimosi pakopomis. Valstybė turi tuos dalykus užtikrinti bet kuria kaina, nes tai yra jos tikroji ateitis. Nesužlugdyti jauno žmogaus tikslų, neatimti iš jo gimtosios erdvės ir nesistengti jos pakeisti surogatais. Pagrindinis veiksnys, kuris užtikrintų teigiamą poslinkį ir išspręstų emigracijos problemas, yra dirbtinai sukulto psichologinio diskomforto, nenatūralių reikalavimų, nuolatinio streso pašalinimas iš aplinkos. Minėtasis dvejetukininkas tapo sėkmingas iš dalies todėl, kad atsisakė būti laužomas reformų Prokrusto lovos, metė pirštine ir taip išsaugojo laisvą pasirinkimą. Tai charakterio pergalė prieš nuolankų, patyčių kamuojamą bendraamžį. Kaip tik todėl jis visada nukonkuruos totaliai valdomą tapusį kad ir labai išsilavinusį kolegą. Kita vertus, besitęsiantis netikrumas ir sunkumas prislegia taip, jog žmogus nieko nebetrokšta, praranda idealus, tikslus ir norą apskritai ką nors daryti, o kartais ir gyventi. Neviltingas ir negatyvus psichologinis klimatas yra tolygus uždelsto veikimo bombai. Taip pat veikia amžina emocinė prieblanda, o ją sukelia dvasinių poreikių ignoravimas ir tyčinis vidinių priešasčių dangstymas figos lapeliu.

Taip norėtuši tą sunkų jaunimui ir profesūrai ant sprando užritintą akmenį nusviesti kuo toliau. Sudaryti sąlygas siekti pagrindinio norimo tikslo, pagrindinės specialybės pas pageidaujama dėstytoją, kuris gali taip pat atsiduoti tik tam svarbiausiam dalykui. Visa kita išspręstą laipsniškai, savaime, suprantama, tąjį „savaime“ apsupus apsaugos žiedu, kad būtų galima netrukdomai vystytis pagal vidinį pašaukimą. Atsitiestų, sužydėtų vėl mūsų šalis. Nereikia temptis, šlietis prie svetimų praktikų, nes tai – ne ta kryptis. Kryptis turi būti nuo pačio mažiausiojo, besistiebiančio lyg ūglelis į saulę, iki besišakojančio medžio, kurio šakos – tai kiekvienas mūsų, iš kurių neatimti įrankiai patiems kalti savo likimą.

pasauliolietuvis.lt

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.